

Povijest katoličke crkve u Srbiji u 19. vijeku.

[Od 1800. do konkordata 1914. godine.]

Dr. Vjekoslav Wagner

IV. KONKORDAT IZMEĐU SV. STOLICE I KRALJEV. SRBIJE.

(Diplomatski dio)

(Svršetak)

1. Prelazne godine od 1898. do 1912. god.

Zastoj u radu za konkordat. Pitanje je konkordata u Srbiji početkom XX. vijeka sasna gurnuto u pozadinu. Ona je proživljavala burne dane svoje unutrašnje politike. Stupanjem dinastije Karagjorgjević na prijestolje Srbije počima i novi pravac srpske spoljašnje politike. Napušta se Austro-Ugarska i Srbija se od sada naslanja na Rusiju. God. 1908. slijedi aneksija Bosne i Hercegovine, što je nacionalne i političke duhove u Srbiji još više zbilo protiv Austro-Ugarske monarhije. Nemamo mogućnosti, da dokažemo, ali iz prošlosti kao i iz tadašnje političke konstelacije imamo mnogo indicija za to, da su od sada konkordat u Srbiji spriječavale s jedne strane Austro-Ugarska, a s druge Rusija.

Dokazano je, da se Austro-Ugarska i do sada stalno protivila da Srbija zaključi sa Sv. Stolicom konkordat. A od sada je ona još više morala uplivati na Sv. Stolicu, da ne bi Vatikan opet pokrenuo pitanje konkordata u Beogradu. Austro-Ugarskoj je bilo od velikog interesa, da do toga ne dođe, jer od god. 1903., kako se Srbija orijentirala prema Rusiji, ostao je Austro-Ugarskoj monarhiji jedino još vjerski protektorat, kao neki oslon za njezin politički upliv i izuzetni položaj u Srbiji.

A Rusija je i ranije bila savjetnikom Srbije. Prvi zakoni srpski o nepravoslavnim vjeroispovijestima iz god. 1853. doneti su pod uplivom ruskoga konzula Fontona, a u duhu sličnih ruskih zakona, koji brižljivo brane pravoslavnu crkvu. A god. 1896., ako ne po preporukama iz Petrograda, kako to misli St. Novaković, svakako po shvaćanju ruskome intervenira A. Nekludov, ruski otpravnik poslova kod St. Novakovića i pita, da li imade stvarnoga osnova u novinskim vijestima, da srpska vlada namjerava sklopiti konkur-

dat.⁸⁷ Neključov je taj svoj razgovor sigurno javio svojoj vladi u Petrograd i tko zna, da li nije Rusija već onda uplivala na srpskog kralja Aleksandra, da se raskrsti sa vladom St. Novakovića, koja namjerava uskoro pristupiti direktnim pregovorima sa Sv. Stolicom. Mi znademo, da je zbačeni srpski metropolit Mihajlo bio više godina u Rusiji, pa nije isključeno, da je ruska crkva preko mitropolita Mihajla uticala na kralja protiv kabineta naprednjaka.

Istina, to su samo kombinacije, ali se zna, da je poslije 1903. godine ruski poslanik u Beogradu bio glavni savjetnik Srbije u pitanjima spoljašne politike, pa kao što je Austrija u Rimu radila na tome, da se ne pokrene pitanje konkordata od Sv. Stolice, tako je sigurno i Rusija radila u Beogradu, da se ne čine novi koraci za obnovu kontakta sa Sv. Stolicom, koji je prekinut god. 1898.

Bez ovih pretpostavki ne može se naći pravog razloga, zašto je pitanje konkordata ostalo sasna mrtvo kroz punih 15 godina, t. j. do godine 1912. A najveći pobornik za konkordat sa Srbijom biskup Strossmayer sasna se povukao. Zadnjiput je pisao kardinalu Rampolli o katoličkoj stvari u Srbiji i o potrebi konkordata god. 1898. Razočaran radi neuspjeha i pritisnut od duboke starosti on nije više ulazio u ovo pitanje. I ono je ostalo nedirnuto u arhivama.

Dva mišljenja o konkordatu. U Srbiji se o konkordatu još samo tu i tamo govorilo. God. 1902. napisao je Gjoka Nestorović svoju raspravu: »Srbija i Vatikan«, koja je izišla u Glasniku Pravoslavne Crkve, a na koju smo se i mi ovdje češće pozivali. Nestorović je bio dugo godina referent za crkvene poslove u ministarstvu. Njegova je rasprava napisana u duhu onih dana, kada je pod namjesništvom Jovana Ristića, a pod ministrom Androm Nikolićem g. 1891. zabranjeno katoličkim svećenicima slobodno kretanje i djelovanje u Srbiji i kada je za vrijeme ministra Jovana Boškovića Sv. Stolica učinila zbog toga korake kod srpske vlade.

Nestorović je kao referent u ministarstvu bio protivan konkordatu, u koliko bi konkordat ma i u najmanjem pogledu tražio, da Srbija odustane od odredaba zakona iz god. 1853. i dotičnih članaka srpskih ustava o vrhovnome nadzoru države nad crkvom katoličkom. On se odlučno protivio, da Srbija prema predlogu Strossmayera zaključi konkordat poput Crne Gore. Ali god. 1902. kada je napisao ovu svoju raspravu, čini se, da je već popustljiviji. Njegovo je shvaćanje ovo: »Ostavljajući na stranu ostala manje značajna pitanja, po našem mišljenju Srbija bi mogla zaključiti konkordat s papskom stolicom samo tada, ako bi pitanje o mešovitim brakovima, a specijalno pitanje o vaspitanju dece iz takvih brakova, uspela regulisati po osnovima pravoslavne vere«, t. j. po zakonu

⁸⁷ Novaković: Katolička crkva u Srbiji. Arhiv god. 1907. knjiga IV. br. 1. str. 15.

⁸⁸ Nestorović: Srbija i Vatikan. Glasnik god. 1902. br. VII. i VIII. str. 618—621.

iz god. 1853. A pošto ne vjeruje, da bi Sv. Stolica na to pristala u svečanoj formi konkordata, ona bi se morala skloniti na ovakva popuštanja »u vidu naročitih instrukcija o izvršenju konkordata« t. j. imala bi se deklaracija Benedikta XIV. iz god. 1741. proširiti i na Srbiju i Sv. Stolica bi »naročitom instrukcijom uputila svoje sveštenike u Srbiju, da smatraju kao važeće i one mešovite brakove rimokatolika s pravoslavnim, koji su zaključeni pred pravoslavnim sveštenikom, a s obavezom, da sva deca iz tih brakova budu vaspitana u istočno pravoslavnoj veri«. Ovo smatra Nestorović kao maksimum popuštanja katoličkoj crkvi od strane Srbije. Indirekte dakle odstupa od zakona iz 1853., jer dopušta i katoličkoj crkvi mješovite ženidbe po katoličkom zakonu, samo traži reciprocitet u priznanju valjanosti mješovitih brakova pravoslavne crkve i da sva djeca pripadnu crkvi pravoslavnoj. U drugim pitanjima misli Nestorović, da bi se laglje moglo doći do sporazuma sa Sv. Stolicom.

Druga rasprava o tome pitanju izašla je god. 1907. iz pera Stojana Novakovića u Arhivu za pravne i društvene nauke pod naslovom: »Katolička crkva u Srbiji«. Pisma vladike J. J. Strossmayera iz 1881.—1885.«

Kada je Stojan Novaković pisao ovu svoju raspravu, nije bio više aktivan političar. On je najdublje ušao u pitanje konkordata i najviše se njime bavio. Zato je i najozbiljnije i najiskrenije radio u svoje vrijeme za konkordat. Novaković gleda na konkordat kao na jednu ne samo vjersku, nego još više nacionalnu i političku stvar, jer je gledao i preko granice Srbije na Južnu Srbiju i Makedoniju, Bosnu, Hercegovinu i Dalmaciju, gdje je bilo mnogo katolika, koje je on smatrao za Srbe. U njima je htjeo pobuditi povjerenje prema kraljevini Srbiji i želju da se jedanput ujedine sa Srbijom, jer ona daje konkordatom potpunu slobodu i ravnopravnost katoličkoj vjeri i crkvi. Kakvo bi bilo njegovo konkretno stanovište u samim pregovorima sa Sv. Stolicom, da nije morao god. 1896. odstupiti, to se dakako ne može znati. U ovoj svojoj raspravi on precizira svoje poglede o konkordatu na ovaj način:

Najveću zapreku za sklapanje konkordata vidi Novaković u odredbama srpskog zakona i ustava i to u pogledu a) što se tiče slobode nastave, koju Srbija ne bi mogla podčiniti upravi Rimske Stolice, ili katoličkoga biskupa u Beogradu, b) što se tiče pitanja mješovitih brakova, koje Srbija ne bi mogla primiti onako, kao Crna Gora. A ne vjeruje, da bi Sv. Stolica ikada pristala na ono, što je Strossmayer predlagao t. j. da sami supružnici slobodno određuju, kako će se vjenčati i šta će biti sa njihovom djecom. A ispod toga Srbija ne bi mogla ići nikada.⁸⁹ Pošto dakle srpsko domaće zakonodavstvo ne dozvoljava, da se prime u svemu zahtjevi Sv. Stolice, Novaković misli, da bi se kao osnova za pregovore imao uzeti Berlinski ugovor, koji je već zakon u Srbiji.⁹⁰ »A ono što bi još moglo

⁸⁹ Novaković: Ibidem, str. 17.

⁹⁰ Vidi Bog. Smotru br. 3 1933.

biti u sporu među nama i Vatikanom, — veli Novaković — o brakovima, o školama itd. ne tiče se ni obreda, ni ispovedanja vere, nego su predmeti verske administracije ili propagande u jednom ili drugom duhu. A o svemu tomu nije isključena diskusija.⁹¹

To su dvije znamenite rasprave iz onih godina prije konkordata. Pisali su ih ljudi, koji su se po tadašnjem svome položaju i po dužnosti svojoj morali baviti tim pitanjem. Njihovo mišljenje možemo zato smatrati, kao stanovište većine u srpskoj javnosti. Ali njihove radnje nisu ništa uticale, da zvanična Srbija opet pokrene rad u cilju zaključenja konkordata. Kao jedini pokušaj u tome pravcu možemo smatrati nastojanje srpskog poslanika u Rimu dr. Milenka Vesnića, koji je tražio, da dode u dodir sa Vatikanom. Ali pošto mu to nije bilo moguće direktno, jer je bio akreditiran kod Quirinala, on je to učinio preko rumunjskog princa Gike, koji je stalno živio u Rimu i imao veze sa Vatikanom. Navodno je Marko Murat, slikar iz Dubrovnika sugerirao Vesniću, da se zauzme za konkordat. Princ Gika je i napisao neki nacrt konkordata ali se na tome dalje nije ništa radilo.⁹²

2. Pregovori za konkordat od 1912. do 1914. god.

Dionizije de Sarno San Giorgio i kanonik Dionizije Cardon.

Pitanje je konkordata iznenada pokrenuto, ali ne iz Vatikana, niti od srpske vlade, nego od jednog beogradskog katolika

Mjeseca septembra 1912. godine došao je sa XII. internacionalnog euharistijskog kongresa iz Beča u Beograd Dionizije Cardon, kanonik iz Ventimiglie u Italiji. On nije imao nikakvu sližbenu misiju. U Beču je na kongresu zastupao svoga biskupa, pa je želio nakon kongresa upoznati i Balkan i tako je došao i u Beograd. Imao je pismenu preporuku na Dionizija de Sarno San Giorgio, po porijeklu Italijana, koji je u Beogradu bio španski konzul a ujedno i tajnik talijanskoga poslanstva. Dionizije de Sarno, koji je sam dobar katolik a žena mu je Dalmatinka iz Perasta, primio je kanonika Cardona u svoju kuću kao gosta. Među njima se povela riječ i o stanju katoličke crkve u Srbiji. De Sarno je ocrtao svome gestu prilike katolika i posebno podvukao tu okolnost, kako katolici moraju stupiti na strano, Austro-Ugarsko zemljište, kada žele poč u svoju crkvu i kako mnogi i ne polaze u crkvu, jer im zbog toga Srbi predbacuju, da su Austrijanci. A to bi se stanje odmah popravilo, kada bi se ustranio protektorat Austro-Ugarski, što je moguće postići samo zaključenjem konkordata između Sv. Stolice i kraljevine Srbije. Dionizije de Sarno je svoga gosta predstavio i Ljubi Jovanoviću, ministru Prosvete i Crkvenih Poslova i među njima se razvio razgovor i o konkordatu. Ljuba Jovanović je tom prilikom dao izjavu, da je Srbija voljna zaključiti konkordat sa

⁹¹ Novaković: *Ibidem*, str. 20.

⁹² Po usmenom kazivanju dr. Lujie Bakotića.

Sv. Stolicom, ali postavlja kao uslov, da se pregovori direktno vode između Vatikana i srpske vlade bez ikakvog posredovanja ma koje apostolske nuncijature, a osobito ne one u Beču. Osim toga je zamolio ministar kanonika Cardona, ako mu je moguće, da to javi i Sv. Stolici.

Kanonik Cardon vratio se u Italiju, ali još nije ni stigao, da pođe u Rim i da javi Sv. Stolici poruku srpskog ministra, kada je Savez Balkanskih država (Srbija, Grčka, Bugarska i Crna Gora) 5. oktobra objavio Turskoj rat. Rat je započeo sa velikim oduševljenjem i u prvome poletu slomio tursku snagu tako, da su Srbi već 13. oktobra oslobodili i ušli u grad Skoplje, 6. novembra osvojili Bitolj i 16. novembra bili već na moru u Draču. Jasno je bilo, da će Srbi u tome ratu pripojiti svojoj kraljevini Staru Srbiju i jedan dio Makedonije i time zavladati krajevima, u kojima se nalazila stara nadbiskupija skopska, čiji su biskupi već 200 godina rezidirali u Prizrenu.

Direktni pregovori sa Vatikanom. Za to vrijeme bio je i kanonik Cardon u Rimu i tamo javio, šta je čuo i vidio u Beogradu. Sv. Stolica je primila njegov izvještaj i poruku srpskog ministra i odgovorila, da će rado stupiti sa Srbijom u direktne pregovore, ali postavlja jedan drugi uslov, naime da se ti pregovori vode potpunoma tajno. Kanonik Cardon je to dostavio Dioniziju de Sarno u Beograd, a ovaj ministru Ljubi Jovanoviću. I tako je započelo jedno živo dopisivanje između Dionizija de Sarna u Beogradu i kanonika Dionizija Cardona u Italiji. Prvi je na taj način postao posrednikom kod srpske vlade, a drugi kod Sv. Stolice.

U to je vrijeme bio papa Pio X., koji je odmah iza stupanja na papsku stolicu ukimno pravo »veta« na papinskim izborima, kojim se pravom i na zadnjem konklavu služila Austro-Ugarska protiv izbora kardinala Rampolle. To je značilo, da Papa Pio X. želi Sv. Stolicu emancipirati od svakog političkog upliva ma sa koje strane on došao, a u ovome slučaju zahtjev tajnosti od Sv. Stolice bio je uperen u prvom redu protiv Austro-Ugarske, koja je u pitanju srpskog konkordata bila najviše interesirana i neraspložena. I ti prvi pregovori vođeni preko Dionizija de Sarno i kanonika Cardona, vodili su se sasvim tajno. Za te je pregovore znao u Beogradu u prvo vrijeme samo Nikola Pašić i Ljuba Jovanović, a u Rimu osim Sv. Oca samo državno tajništvo sa kardinalom Merry del Val. Ni sam kardinal prefekt kongregacije de Propaganda Fide, nije ni slutio, šta se sprema između Sv. Stolice i Srbije.⁹⁸

Srbija je u balkanskome ratu željela ne samo svoj narod osloboditi od Turske i prisajediniti ga svojoj samostalnoj državi, nego

⁹⁸ Svi su ovi podaci sakupljeni po usmenom kazivanju gg. Lj. Jovanovića, Dr. Luje Bakotića i Dionizija de Sarno. Pismenih izvora nema, a što ih je bilo, izgubljeni su.

uz proširenje državnih granica htjela je i svoj položaj ojačati i učvrstiti u međunarodnim odnošajima. Stara je zato njezina želja bila osloboditi se i zadnjeg ostatka kapitulacije, t. j. austro-ugarskog protektorata nad katoličkom crkvom, što je uvijek vrijedalo njezin nacionalni ponos i državnu samostalnost. A sada u balkanskom ratu ona je došla do novih krajeva, u kojima već postoji jedna biskupija sa svojom hijerarhijom, a koja također stoji pod austro-ugarskim protektoratom. Bilo je dakle novih i jakih razloga, da se što prije dođe do konkordata, koji bi isključio i ukinuo do tada postojeću nezavisnost katolika u Srbiji. Osim ovih političkih imala je ona još i nacionalnih razloga, da riješi pitanje katoličke crkve u svojoj državi. Već je i Stojan Novaković gledao preko granica Srbije na zemlje, u kojima je bilo mnogo Slavena katoličke vjere, čije je povjerenje trebalo zadobiti i privući prema kraljevini Srbiji jednim konkordatom. Srećom je pokretanje pitanja o zaključenju konkordata došlo u ruke Ljubi Jovanoviću, po porijeklu Dalmatincu, koji je u tome imao široke poglede i smatrao, da je konkordat jedna neophodna potreba same srpske države. Njegovo stanovište i njegov autoritet su mnogo doprinijeli, da su pregovori preko Dionizija de Sarno i kanonika Cardona glatko tekli i bez većih poteškoća našli put do sporazuma sa Sv. Stolicom.

Srpska komisija za pregovore. Ljuba Jovanović je zato već prvih dana mjeseca januara 1913. godine pozvao Dr. Luju Bakotića, odvjetnika iz Šibenika u Beograd, da bude pravni savjetnik u pregovorima za konkordat, a 11. januara je Ministarski Savjet imenovao i komisiju za spremanje i proučavanje potrebnog materijala u svrhu zaključivanja konkordata. U tu su komisiju ušli: Marko Gjuričić, narodni poslanik i ministar Pravde na raspoloženju, Slobodan Jovanović, redovni profesor univerziteta, protojerej Stevan Veselinović, rektor bogoslovije Sv. Save, Dr. Čeda Mitrović, vanredni profesor univerziteta i Dr. Lujo Bakotić, odvjetnik iz Šibenika. 24. januara je bila već prva sjednica komisije, kojoj je predsjedavao sam ministar Ljuba Jovanović. Druga je sjednica bila 4. februara, a treća 9. februara. Ministar Jovanović je zatražio od Ministarstva Inostranih Dela i cjelokupnu prepisku i dosije svijuh akata, koji se odnose iz ranijih godina na pregovore za konkordat.⁹⁴

Za osnovu u proučavanju pitanja o konkordatu uzela je ta komisija crnogorski konkordat iz godine 1886. i sav materijal, što ga je primila iz Ministarstva Inostranih Dela, a koji je sačuvan bio iz onih godina, kada su pod Stojanom Novakovićem, ministar predsjednikom i Simićem srpskim poslanikom u Beču učinjeni neki

⁹⁴ Nekoliko je spisa o radu te komisije sačuvano u arhivi Ministarstva Vjera, ali samo iz mjeseca januara i februara god. 1913. A i ti su nepotpuni. Ove smo podatke uzeli iz tih spisa, koji se nalaze u arhivi pod V. K. Br. 4208 i 4844./1924.

pokušaji za pregovore preko bečkog apostolskog nuncija.⁹⁵ Komisija je 31. I. 1913. zatražila preko Ministarstva Inostranih Dela od srpskog poslanika na Cetinju »obaveštenja o posledicama konkordata u Crnoj Gori i dejstvu, o eventualnim dobrim ili rđavim stranama njegovih odredaba« i molila »da od svih nadležnih faktora, pa i privatnih lica dobije najsigurnija obaveštenja po ovom pitanju i rezimirajući sva gledišta, da iznese svoje mišljenje: šta bi trebalo eventualno izostaviti, dodati izmeniti ili dopuniti u konkordatu s obzirom na rezultate, dobivene njegovim dejstvom.«⁹⁶ Kakav je došao izvještaj od srpskog poslanika iz Crne Gore, to nam nije poznato, jer arhiva taj odgovor nije sačuvala. Isto tako ne možemo dobiti uvid u tok sjednica te komisije, jer nikakav zapisnik nije ostao o njima.⁹⁷

Srpska štampa i konkordat. Imenovanje komisije za proučavanje konkordata i njezine prve sjednice pobudile su opći interes u Srpskoj javnosti i dale povoda, da se novine osvrnu na konkordat. Pisanje je srpske štampe bilo ozbiljno i otmjeno (Trgovinski Glasnik, Tribuna), osim jednog lista (Pijemont). Svi su oni u svojim opširnim člancima pisali o konkordatu vrlo povoljno, a nekoi su čak i prvenstvo dali konkordatu među pitanjima i problemima, koja je proširena Srbija imala da riješi nakon balkanskog rata. Srpsko javno mnijenje dobro je znalo, da će protiv konkordata najveća poteškoća doći od strane Austro-Ugarske. Ali je ono baš u tome i vidilo glavni razlog, da se mora zaključiti konkordat, jer bi jedino on mogao sačuvati potpuni suverenitet srpske kraljevine, koji je do sada vjerskim protektoratom Austro-Ugarske bio donekle ograničen. Zato je bilo opće mišljenje da »protiv zaključenju konkordata ne smije biti ni jedan svestan i razuman Srbin«. Prije su bili katolici većinom austro-ugarski podanici, a sada prisajedinjenjem Južne Srbije oni su u većini srpski državljani. A država je dužna da uredi odnošaj crkve katoličkih

⁹⁵ Ta akta citira vrlo često Novaković u svojoj raspravi: »Katolička crkva u Srbiji«. Ona su i sačuvana do god. 1913., kada ih je Pašić I. februara pod Pov. br. 404. dostavio ministru Prosvete i Crkvenih Poslova na proučavanje. Ona su kasnije vraćena u Ministarstvu Inostranih Dela i danas se ne mogu pronaći. Dr. Bakotić misli, da se nalaze još u sanducima, u kojima su god. 1914. odnešeni iz Beograda i god. 1919. opet u Beograd vraćeni. Do tih akata nisam mogao doći.

⁹⁶ Akt Ministarstva Prosvete i Crkvenih Poslova od 31. I. 1913. C Br. 102. u Arhivi Ministarstva Vjera. V. K. Br. 4208. i 4844./1924.

⁹⁷ Za tadašnje shvaćanje i popuštanje u pitanju mješovitih brakova vrlo je karakteristična študija Dr. Milana Pećanca: O mješovitim brakova, u kojoj on veli, da pravila o vaspitanju djece i o zaključenju mješovitih brakova po propisima pravoslavne crkve nisu neizmenljiva i da se u jednoj pravoslavnoj državi u interesu državne misli mogu i napustiti, ali tu valja biti predostrožan s pogledom na interese pravoslavlja. Vesnik Srpske Crkve g. 1903. str. 153.

svojih podanika prema državi. Osobito Ljuba Jovanović govori vrlo simpatično u svome interjvu u Tribuni o katoličkoj crkvi i brani je protiv primedbama, da je ona anacijonalna. Veselinović, rektor bogoslovije misli, da Srbija ne može zaključiti konkordat, nego samo konvenciju, jer to ne dozvoljava suverenitet Srbije i državna pravoslavna vjera. Jedini je glas izišao protiv konkordata u Pijemontu navodno iz pera jednog pravoslavnog svećenika, koji je protiv konkordata najviše zbog toga, što je Papa za vrijeme balkanskog rata simpatizirao sa Turcima, a ne sa kršćanskim Srbima i Bugarima. Ali u svima člancima i izjavama jasno se ističe misao, da se konkordatom ni u koliko ne bi smjela nanijeti šteta pravoslavnoj vjeri i crkvi. Iz članka, koji je izišao u Vesniku Pravoslavne Crkve od prote Dragutina Dimitrijevića osjeti se velika skrb i briga zbog utakmice, koju će imati da izdrži crkva pravoslavna sa katoličkom. Pisac misli, da će ta utakmica biti plemenita i korisna obim crkvama, a nada se da će ona pridonijeti jačem izobraženju pravoslavnog klera i da će se sa konkordatom jednovremeno riješiti i materijalno pitanje svećenstva pravoslavne crkve.⁹⁸

Direktni pregovori u Rimu. Rad komisije u Beogradu na jedno vrijeme je obustavljen, dok se završe mirovni pregovori. A i Vatikan je odložio pregovore, dok međunaroda komisija ne izvrši razgraničenje Albanije i dok Velike Sile ne priznaju Srbiji nove granice. Time je htio Vatikan dobiti vremena, da sazru događaji i da se pokaže raspoloženje u Srbiji i držanje Austro-Ugarske.

Mir je zaključen u Londonu i pošto je komisija u Beogradu završila svoj rad, srpska je vlada imenovala Dr. Luja Bakotića za opunomoćenog izaslanika kraljevine Srbije, da započne u Rimu neposredno pregovore sa Sv. Stolicom na osnovu principa izradjenih od komisije u Beogradu i prema instrukcijama srpske vlade. Dr. Luj Bakotić pošao je u Rim koncem 1913. god. i početkom 1914. god. je počeo konferirati sa delegatom Sv. Stolice Mons. Pacelli. Prema kazivanju Dr. Bakotića pregovori su tekli vrlo glatko bez ikakvih poteškoća. Srpska je vlada naročito tražila, da katolička crkva u Srbiji uđe sa konkordatom u redovno stanje, a da ne ostane, kao u Crnoj Gori pod kongregacijom De Propaganda Fide i da za katoličke vjeroučitelje mogu biti imenovani i župnici, jer se u Srbiji ne bi moglo u prvo vrijeme moći dosta katoličkih svećenika za posebne vjeroučitelje. Sv. Stolica je u tim pitanjima odmah dala svoj pristanak.

Ako se usporedi prvi »Tekst konkordata, koji će biti predložen kongregaciji za vanredne crkvene poslove« sa definitivnim tekstom, koji je kongregaciji kardinala predložen, vidi se, da među

⁹⁸ Dragutin Dimitrijević: Mi i konkordat. Vesnik Srpske Crkve, god. 1913. str. 137—141.

njima nema nikakve bitne razlike. Na prvome tekstu su učinjene samo minimalne stilističke ispravke, a zadnji aprobirani tekst pokazuje samo finiju i jasniju stilizaciju. Iz toga slijedi, da ni sa jedne strane nisu stavljeni baš ni najmanje poteškoće i da se komisija za proučavanje konkordata još u Beogradu u svemu saglasila sa onim, što je kasnije u konkordatu postalo zakonom. Srpska vlada nije pravila pitanje od mješovitih brakova i od podučavanja katoličkog vjeronauka u svim školama pod nadzorom katoličkog biskupa, a Sv. Stolica se nije opirala upotrebi staroslavenskog jezika u službi Božjoj, samo nije htjela to pitanje staviti u sam konkordat, nego je obećala, da će to dozvoliti posebnom notom. Isto tako je stavila u izgled, da će jednom drugom notom dozvoliti, da se stalno namješteni katolički svećenici u Srbiji smatraju kao srpski građani.

Dr. Bakotić je u svome izvještaju na beogradsku vladu već 19. marta 1914. mogao javiti, da će Mons. Pacelli moći do uskrsa predati kongregaciji kardinala svoj izvještaj i da bi za mjesec dana moglo pasti i riješenje samih kardinala, što je znak, da su pregovori tekli brzo i bez otežanja. U tom svome izvještaju javlja Dr. Bakotić i to, da je po želji Mons. Pacelli i kanonik Cardon sastavio svoj izvještaj, koji će se također razdati kardinalima. U svome izvještaju veli kanonik Cardon:

»Da je god. 1912. imao da ide u Beč, da tu na euharistijskom kongresu zastupa episkopa od Ventimiglia, i da je tom prigodom išao u Beograd; da je na svoje veliko zaprepašćenje našao da u Srbiji katolička crkva nije nikako organizovana, i da ga je to tim više začudilo što je mogao da opazi da u stvari u Srbiji vlada potpuna sloboda savesti, što više da kraljevska vlada izdaje i plate protestanskim, jevrejskim i muslimanskim sveštenicima, i da je za to nastojao da sazna prave uzroke takvog stanja katoličke crkve u kraljevini; da je imao prigodu da se sastaje sa ljudima koji su mogli da ga u tom pravcu temeljito obaveste, i da mu je svaki govorio da budući da katolička crkva u Srbiji potpada pod austrijskog episkopa, u Srbiji se zazire od toga da se pri takvom stanju stvari pristane na širu organizaciju te crkve, jer bi takva organizacija u takvim prilikama mogla samo da uvodi u zemlju upliv ne toliko katoličke crkve, koliko susedne monarhije, ali da bi se u Srbiji rado pristalo na temeljito uređenje katoličke crkve čim bi otpalo austrijsko posredovanje i tako nestalo austrijskog upliva; da bi prema tome Srbija pristala da rešava to pitanje direktnim sporazumom s Rimom, da mu je tako govorio vrlo dobar katolik Dionizije de Sarno Cavaliere di San Giorgio, španski konzul, koji od preko 30 godina živi u Beogradu i kome su srpske prilike vrlo dobro poznate, i da su mu tako govorili svi uplivni ljudi sa kojim je imao prigode da se u Beogradu razgovara, i da mu je to isto potvrdio i sama Nj. ekscelencija Ministar Prosvete; da je tada on zamislio da poradi kako bi se u Srbiji osnovali naročiti odbori, koji bi uzeli na sebe brigu da nastoje da

obezbede neki početak organizacije katoličke crkve, i da je mislio da se obrati Sv. Kongregaciji De Propaganda Fide, koja bi mogla da pošalje u Srbiju neke sveštenike, sa kojima bi ta organizacija mogla da se započne; vrativši se u Italiju, buknuo je prvi balkanski rat još pre no što mu se je ukazala prilika da ide u Rim i da izvesti Vatikan o svom putu po Srbiji; međutim, posle prvog rata, usled kojeg je Srbija dobila nove teritorije, u kojima živi i priličan broj katolika, izražena mu je iz Srbije sa nadležnog mesta želja da se pitanje uređenja katoličke crkve uredi putem jednog konkordata između kraljevske Vlade i Sv. Stolice, da je za tim započeta prepiska između njega i nas, obrazovana jedna komisija za pripremanje materijala za konkordat, sastavljen je dan projekt konkordata i poslan iz Srbije zvanični izaslanik za pregovore; da je on istinski ubeden da kr. Vlada postupa prema Sv. Stolici sa najvećom iskrenošću i sa najboljom namerom da osigura u Srbiji potpunu slobodu vršenja katoličke veroispovedi i da mu za to jamče razne činjenice: pre svega ono što je on sâm čuo i vidio u Beogradu; zatim okolnost što je on u Beogradu, gdje je bio u sveštenu odelu, svuda susretan sa najvećom ljubaznošću i skladnošću kao u najvaspitanijemu gradu same Italije; što je srpska kr. Vlada ponudila njemu, katoličkom svešteniku, da je zastupa pri pregovorima sa Vatikanom; što je napokon kao svoga izaslanika za vođenje pregovora poslala jednog katolika, i ako ga je morala da traži preko granica kraljevine, svim tim on može da tvrdi da i pored sve te gotovosti i iskrene naklonosti Srbije da to pitanje na najbolji način uredi, opstoje još uvek oni isti razlozi surevnjivosti prema susednoj Monarhiji.⁹⁹

Dok su Dr. Bakotić i Mons. Pacelli u Rimu pregovarali, nije mirovala ni strana diplomacija. Uz Srbiju je znatno ulogu igrala osobito Rusija. Ruski poslanik kod Vatikana Nelidov potpomogao je Srbe na najodlučniji način. Rusija je nalazila, da je sada najpovoljniji čas, da se srpskim konkordatom ukine austro-ugarski protektorat ne samo u dotadašnjoj kraljevini Srbiji, nego i u novim krajevima Južne Srbije, gdje je protektorat nad arbanaškim katolicima bio u punoj snazi. Tim je radom htjela Rusija pripremiti teren, da se i u Albaniji sa jednim sličnim konkordatom ukine austro-ugarski protektorat i da se na taj način Austro-Ugarska sasma potisne sa Balkana. A taj plan je bio vrlo simpatičan i Italiji, jer je vjerski protektorat Austro-Ugarske u Albaniji odavna bio trn u oku talijanskoj politici, koja je već u ono vrijeme dobro stajala sa muhamedanskim Arbanasima.

Austro-Ugarska i konkordat. Kad je postalo javno, da se sprema konkordat između Sv. Stolice i Srbije, Austro-Ugarska je još jedanput pokušala, da spasi svoje pravo protektorata. Ona je vidjela, da je Londonskim ugovorom znatno proširena Srbija u

⁹⁹ Izvještaj Dr. Bakotića iz Rima od 19. III. 1914. u arhivi Ministarstva Vera. V. K. Br. 4208 i 4644/1924.

svojim južnim krajevima pripojila pod svoju vlast jednu cijelu katoličku biskupiju i da radi ozbiljno na tome, da se položaj katoličke crkve u Srbiji definitivno riješi konkordatom. Zato je Austro-Ugarska učinila još jedan zadnji korak i predala u Rimu i Beogradu jedan »aide memoire« u kojem se ona poziva na svoje stoljetno pravo protektorata i traži za sebe u slučaju zaključenja konkordata, da se joj priznaju počasna prava u katoličkoj crkvi u Srbiji. Srpska je vlada na to odgovorila, da će konkordat direktno zaključiti sa Sv. Stolicom i da zato ne može raspravljati o počasnim pravim Austro-Ugarske. A Sv. je Stolica odgovorila na austro-ugarski »aide memoire« tek u dane potpisa konkordata. Sv. se Stolica u svome odgovoru zahvaljuje Austro-Ugarskoj na njezinim zaslugama oko katoličke stvari na teritoriji Srbije, ali preko počasnih prava šutke prelazi. I tako je austro-ugarski protektorat nad katoličkom crkvom u Srbiji definitivno prestao.¹⁰⁰

Kad je u austro-ugarskim političkim krugovima postalo jasno, da koraci bečke diplomacije neće moći spriječiti zaključenje konkordata, onda je bečka štampa otvoreno priznala, da je Srbija postigla jednu diplomatsku pobjedu nad Austro-Ugarskom i da je protektorat, koji je toliko novaca stao i koji je imao da joj osigura tolike koristi, sasvim izgubljen i da je monarhiji izvučena ispod nogu glavna osnovica njenog uticaja u Srbiji i Albaniji. A ta će prijateljska pogodba između Vatikana i Srbije djelovati i na Hrvate, koji žive u granicama monarhije, a koje osim latinice u pismu još jedino vjera dijeli od pravoslavnih Srba. Konkordat će djelovati i na Srbe u monarhiji i uopće na Jugoslavene. »Vojnim uspjesima Srbije — piše među ostalim Die Zeit — pridružuje se sada i jedan neslućen diplomatski uspjeh i to baš na prostranom polju naše diplomacije, na polju rimokatoličanstva. Privlačna moć Srbije za naše Jugoslovane mora da raste, a prestige Austro-Ugarske mora da opada. Naša diplomacija pretrpjela je opet jedan osjetljiv poraz. Veliko srpski agitatori će sad biti pojačani jednim novim moćnim korom: katoličkim biskupima i katoličkim svećenicima kraljevine Srbije«. I drugi strani listovi, n. pr. Corriere della Sera pišu o konkordatu kao političkom uspjehu Srbije i porazu Austro-Ugarske.

Sv. Stolica je dala Austro-Ugarskoj samo jedno pravo u tom pitanju, t. j. pravo izvjesne kontrole nad izvršenjem konkordata. Ovo pravo nije ušlo u tekst konkordata, nego je trebalo da uđe u pravilnik, koji se imao kao dodatak konkordata kasnije izraditi.

Srpsko javno mišljenje i konkordat. Srpska je štampa početkom god. 1913. vrlo toplo pisala za konkordat. Taj je ton pisanja zadržala i god. 1914., kad su pregovori dovršeni i konkordat potpisan. Srpsko javno mišljenje osobitom radošću ističe pobjedu, koja je napokon uništila uplitanje Austro-Ugarske u Srbiji na osnovu svoga protektorata. Samo nekoji su listovi bili iznenađeni

¹⁰⁰ Ovi su podaci uzeti prema kazivanju Dr. Bakotića.

tolikim popuštanjem Srbije. Glasila pravoslavne crkve su predbacivali vladi osobito to, što je bez pitanja crkve pravoslavne izradila i prihvatila konkordat, koji daje katoličkoj crkvi u Srbiji povlašćeni položaj. Posebno se ističe, da su članci konkordata o mješovitim ženidbama protiv §§ 60. 92. i 93. građanskog zakona; da će materijalna dotacija crkve katoličke, koja ima u Srbiji samo 27.000 vjernika, preveć opteretiti državne finansije, a u isto vrijeme vlada ne riješava materijalno stanje pravoslavnih svećenika; da su neki članci konkordata direktno protivoustavni i time se utvrđuje »povlašćeni položaj u Srbiji u ovom slučaju ne vere državne istočne-pravoslavne, već rimo-katoličke, jer će se prema projektovanom konkordatu srpska država starati i voditi brigu u glavnome o rimo-katoličkoj veri i crkvi u Srbiji.«¹⁰¹ Srpska se crkva bojala i misijonarskog rada i propagande rimo-katoličkih svećenika, redovnika i redovnica, kao i njihovog političkog upliva, ako ne budu zadahnuti srpskim nacionalnim idejama. Zato traži pisac od Arhijerejskog Sabora, da osigura pravoslavnu crkvu i zaštiti njezine svećenike, kako bi mogla paralizirati rad i uticaj inovjernih crkava.¹⁰² Čini se, da se Arhijerejski Sabor zaista i bavio tim pitanjem. Prema kazivanju Ljube Jovanovića posjetio ga je u Nišu mitropolit Dimitrije (kasnije patrijarha) sa nekoliko svećenika i upozorio ga, da bi ovakav konkordat mogao biti štetan za državnu pravoslavnu crkvu, pošto bi otvorio širom vrata katoličkoj propagandi. Ali mu je uspjele mitropolita umiriti.

Potpis i ratifikacija konkordata. U dovršenju pregovora i potpisu teksta konkordata nastao je mali zastoj zbog toga, što je Pašić u proljeće god. 1914. oputovao u Petrograd i trebalo se počekati na njegov povratak, da bi mogla vlada dati svoje mišljenje i pristanak na definitivni tekst konkordata. Po povratku Pašića je i to svršeno i tada je 24. juna 1914. napokon i potpisan konkordat. U ime kralja Petra potpisao ga je u Rimu Dr. Milenko Vesnić, izvanredni poslanik i opunomoćeni ministar Srbije u Francuskoj, a u ime Sv. Oca Pija X. državni tajnik kardinal Merry del Val. Potpisivanju konkordata su prisustvovali još i Dr. Lujo Bakotić, Mons. Pacelli, tajnik crkvenih vanrednih poslova, Mons. Canalli, zamjenik državnog tajnika i kanonik Cardon, koji su saradivali na konkordatu. Tom je prilikom Dr. Vesnić bio primljen u svečanu audijenciju kod sv. Oca.

Poslije potpisa konkordata jedva je prošlo mjesec dana, kad je buknuo svjetski rat. Ali Srbija, riješena, da pitanje konkordata skinu definitivno sa dnevnog reda i želeći u tim sudbonosnim danima rata zadobiti i prijateljstvo Sv. Stolice, nije zaboravila, da ratificira konkordat. Srpska Narodna Skupština sazvana u vanredan saziv u Nišu primila je konkordat na VI. svome sastanku 26. jula (po starom) god. 1914. jednoglasno.

¹⁰¹ Dragutin Dimitrijević: Konkordat između Srbije i Vatikana. Vesnik Srpske Crkve. God. 1914. str. 351.

¹⁰² Ibidem, str. 352.

Stenografske bilješke o toj sjednici Srpske Narodne Skupštine nisu prepisane, ni štampane i u ratu su izgubljene. A što je bilo zapisnika o sjednicama, one su također u ratu propale. Od beogradskih glavnih listova ni jedna redakcija nije sačuvala brojeve tih dana iz Niša, a ni sama Narodna Biblioteka nema ni jednu kolekciju novina, koje su pisale o toku sjednica Narodne Skupštine u Nišu. Sve je to nestalo u ratu. Zato se ne može ništa doznati, kako je primila Srpska Narodna Skupština konkordat, kad ga je ratificirala. Po kazivanju Ljube Jovanovića rasprava o konkordatu je u parlamentu tekla glatko i konkordat je primljen jednoglasno. Svi su poslanici govorili za konkordat, među njima i dva pravoslavna svećenika.¹⁰³ Ljuba Jovanović priznaje, da konkordat ne bi tako lahko prošao kroz skupštinu, da su bile normalne prilike i da nije bilo rata.¹⁰⁴

3. Tekst konkordata.

U ime Njegovog Veličanstva Petra I. po milosti Božjoj i volji narodnoj Kralja Srbije

Mi Aleksandar Naslednik Prestola

proglašujemo i objavljujemo svima i svakome, da je Narodna Skupština sazvana u vanredan saziv za 14. jula 1914. god. u Nišu na VI. sastanku 26. jula 1914. godine rešila, i da smo potvrdili i potvrđujemo:

ZAKON

**o konkordatu između Srbije i sv. Stolice u Rimu
od 24. augusta, 1914. god.¹⁰⁵**

U ime presvete Trojice.

Pošto su Njegovo Veličanstvo Petar I. Kralj Srbije i Njegova Svetost Papa Pijo X., u nameri da zaštite verske interese katolika u Kraljevini

¹⁰³ Jedan od njih prota Milan Gjurić je kasnije nakon evakuacije Srbije došao u Rim i tamo obolio. Kad je dočuo za njega kardinal Gaspari, on ga je u bolnici posjetio. Protu Gjurića je u Rimu i umro.

¹⁰⁴ U Srbiji se za vrijeme zaključenja konkordata razmišljalo o tome, tko bi mogao postati biskupom u Beogradu. Katoličkih svećenika Srba nije bilo. Hrvata, pa i Bosanaca ne bi Srbi primili, jer su iz Austrije. Zato je Dr. Milenko Vesnić još prije zaključenja konkordata zapitao generalnog superiora kongregacije Lazarista u Parizu, da li imaju lazaristi kojeg zgodnog svećenika za beogradskog biskupa, pošto su oni imali na istoku nekoliko svojih kuća, pa jednu i u Južnoj Srbiji, u Bitolju. Taj je korak učinio Dr. Vesnić sigurno pod utplivom Francuske, koja je iz poimljivih razloga nastojala, da dode poslije Austro-Ugarske do uticaja na katoličku crkvu u Srbiji.

¹⁰⁵ Tekst konkordata izašao je 3. sept. 1914. u broju 199. »Srpskih Novina«. Ovdje dajemo konkordat u tačnome prijepisu po tekstu kako je izašao u Srpskim Novinama.

Srbiji, odlučiti da zaključe jedan Konkordat — imenujući u tu svrhu dva punomoćnika i to:

Njegovo Veličanstvo: Njegovu Preuzvišenost Gospodina Milenka R. Vesnića, svoga izvanrednoga poslanika i opunomoćenog Ministra u Francuskoj i u Belgiji itd.

Njegova Svetost: Presvetlog i Visokopoštovanog Gospodina Kardinala Rafaela Merry del Val, svoga državnog sekretara;

Ovi su izmjenjali svoja punomoćstva i našavši ih u potpunom redu saglasili su se u ovom što ide.

Čl. 1.

Rimokatolička apostolska veroispovest vršiče se slobodno i javno u Kraljevini Srbiji.

Čl. 2.

U Kraljevini Srbiji osniva se jedna crkvena pokrajina, koja se sastoji iz Arhiepiskopije Beogradske, sa sedištem u prestonici, čija oblast obuhvata granice Srbije pre ugovora o miru Londonskog i Bukureškog od god. 1913. — i iz sufraganske Skopske episkopije, sa sedištem u Skoplju, koja obuhvata novooslobodene krajeve — prelazeći iz nadležnosti Verske Propagande u redovno stanje.

Čl. 3.

Arhiepiskop Beogradski i Episkop Skopski, u čiju duhovnu upravu spadaju svi rimokatolici Kraljevine Srbije, zavisiće u crkvenim poslovima neposredno i isključivo od Sv. Stolice.

Čl. 4.

Pre nego bi definitivno imenovala Arhiepiskopa Beogradskog i Episkopa Skopskog, Njegova Svetost će saopštiti Kraljevskoj Vladi ime kandidata, da ova vidi ima li razloga političke ili privatne prirode, koji bi tom naimenovanju stajali na putu.

Čl. 5.

Arhiepiskop Beogradski i Episkop Skopski primaće iz državne blagajne, prvi 12.000 dinara sistematske plate i 4.000 dinara dodatka, a drugi 10.000 dinara plate, sa pravom na penziju u iznosu ne manjem od državnih činovnika.

Čl. 6.

Službena titula Arhiepiskopa Beogradskog i Episkopa Skopskog glasiće: »Presvetli i Visokopoštovani Gospodin«.

Čl. 7.

Pre stupanja na svoju dužnost Arhiepiskop Beogradski i Episkop Skopski polagaće u prisustvu jednog vladinog izaslanika zakletvu vernosti ovim rečima: »Zaklinjem se i obećavam pred Bogom i na sv. Evanđelima da ću biti poslušan i veran Njegovom Veličanstvu Kralju Srbije i da neću imati nikakva dogovora, ni prisustvovati kakvom većanju, niti bodriti a ni dopuštati da moje područno sveštenstvo učestvuje u bilo kakvom preduzeću, koje bi išlo na to da remeti državni javni poredak.«

Čl. 8.

Arhiepiskop Beogradski i Episkop Skopski imaće potpunu slobodu u vršenju crkvene službe i u upravi svojih Episkopija. Oni će moći da

vrše sva prava i povlastice koja im njihovo pastirsko zvanje donosi, po redu koji je crkva odobrila; njima su u dotičnim episkopijama podložni svi članovi katoličkog sveštenstva u svemu što spada u vršenje svešteničke službe.

Čl. 9.

Arhiepiskop Beogradski i Episkop Skopski će, svaki u svojoj episkopiji, ustanovljivati parohije u sporazumu sa Kraljevskom Vladom. Oni će također postavljati parohije. Ali kad bi to imali da budu lica što nisu srpski državljani, postupiće u sporazumu sa Kraljevskom Vladom; budu li u pitanju srpski državljani, Episkopi će prethodno potražiti obaveštenja kod nadležnog ministra, ima li dela ili razloga političke ili građanske prirode koja bi se tome postavljanju protivila.

Čl. 10.

Verska nastava katoličke mladeži stajaće u svim školama, pod nadzorom Arhiepiskopa i Episkopa, u dotičnim episkopijama. U državnim školama nju će vršiti veroučitelji, koje će sporazumno naimenovati nadležni Episkop i Ministar Prosvete i Crkvenih Poslova. Episkopi će moći da zabrane predavanje veronauke, i u državnim školama, onim veroučiteljima koji bi se pokazali nepodesni za to zvanje, saopštavajući takvu svoju zabranu ministru Prosvete i Crkvenih Poslova, kome će u isto vreme predložiti drugo svešteno lice za popunjavanje dotičnog mesta. Država će plaćati veroučitelje u državnim školama. Za veroučitelje mogu biti postavljeni i parosi.

Čl. 11.

Da bi se pripremili srpski mladići za rimokatoličke sveštenike, ustanoviće se jedan seminar u prestonici ili u njenoj blizini, koji će sama crkvena vlast urediti i o njemu se starati, dok će Kraljevska Vlada na to odrediti shodnu godišnju pomoć. Nastavni jezik za necrkvene predmete biće srpski.

Čl. 12.

Vlada priznaje važnost braka među katolicima i mešovitim brakova zaključenih pred katoličkim sveštenikom po propisima katoličke crkve.

Čl. 13.

Bračne sporove između supružnika katoličke vere, kao i između supružnika iz mešovitim brakova zaključenih pred rimokatoličkim sveštenikom, — sudiće katolički duhovni sudovi, s izuzetkom rasprava čisto civilnih odnosa.

Čl. 14.

Katolički suprug u mešovitim brakovima zaključenim pred rimokatoličkim sveštenikom, imaće prava da ugovara da će deca toga braka biti vaspitana u katoličkoj veroispovesti.

Čl. 15.

Molitva za Vladaoca: »Gospode spasi Kralja«, pevaće se pri božijim službama, prema mesnim prilikama na srpskom ili na latinskom jeziku.

Čl. 16.

Država priznaje katoličkoj crkvi predstavljenoj svojim legitimnim hijerarhijskim vlastima i redovima, obeležje pravnog lica i sposobnost da vrši sva prava koja joj kao takovoj pripadaju.

Čl. 17.

Crkva može, po propisima građanskog prava sticati, držati i sa njima slobodno upravljati, kako pokretna tako i nepokretna dobra, namenjena potrebama samo crkve i njenih ustanova u zemlji. Stvari koje ona stiče, kao i njene zadužbine nepovredne su isto tako kao i dobra srpskih građana.

Čl. 18.

Svojina Crkve biće podložna javnim nametima, isto tako kao i svojina srpskih građana, sem zgrada namenjenih službi božjoj, seminara i episkopskih i parohijskih domova, koji će biti oslobođeni od svakog nameta i koji se neće moći upotrebiti na šta drugo.

Čl. 19.

Sveštenici i klerici neće biti obavezni da vrše javne službe protivne sveštenom pozivu u životu.

Čl. 20.

Ako bi se u buduće pojavile kakve teškoće u tumačenju ovoga konkordata ili pitanja koja u njemu slučajno nisu predviđena, Vlada Kraljevine Srbije i Sv. Stolica rešavaće ih zajedničkim sporazumom i u skladu sa kanonskim pravom.

Čl. 21.

Konkordat će stati na snagu čim ga svojim potpisom potvrde Njegovo Veličanstvo Kralj Srbije i Njegova Svetost Papa.

Čl. 22.

Izmena potvrda izvršiće se u Rimu u što kraćem roku.
Rim, 24. juna 1914. god.

— o —

Iz Vatikana 24. juna 1914.

Dole potpisani Kardinal Državni Sekretar ima čast da u dopunu i kao sastavni deo Konkordata saopšti Njegovoj Preuzvišenosti Gospodinu D-ru Milenku Vesniću, izvanrednom poslaniku i opunomoćeniku Ministru Srbije ovo što sleduje:

Njegova Svetost pristaje da katolici latinskog obreda Kraljevine Srbije upotrebe u Sv. Liturgiji staroslovenski jezik i glagolska slova u onim parohijama koje će posebice naznačiti na osnovi jezika kojim govore dotični parohijani.

Sem toga Njegova Svetost proteže na te parohije odluku Sv. Kongregacije obreda od 18. decembra 1906. Br. 4196. u koliko se njome uređuje upotreba Rimskog obrednika (pri krštenjima, venčanjima, pogrebima itd.) kao i pevanje i čitanje molitava, apostolskih poslanica i Evanđelija na srpskom jeziku.

Obrednik, Evanđelija i molitve o kojima je govor u gornjem stavu — mogu se štampati književnim slovima koja su sada u upotrebi u Srbiji.

Potpisani Kardinal koristi se i ovom prilikom da ponovi Preuzvišenom Gospodinu Ministru izraz svoga visokog poštovanja.

P. Kard. Merry del Val.

Preporučujemo Našem Ministru Prosvete i Crkvenih Poslova, da ovaj Zakon obnaroduje, a svima našim Ministrima da se o izvršenju njegovom staraju; vlastima pak zapovedamo da po niemu postupaju a svima i svakome da mu se pokoravaju.

M. P.

Aleksandar v. r.

Potpisi članova vlade.

Konkordatom od 1914. godine završena je jedna značajna epoha u povijesti katoličke crkve u Srbiji. Crkva je napokon dobila i u Srbiji svoju hijerarhiju, izuzeta je ispod jurisdikcije Propagande i ušla u redovno stanje crkvene uprave, a prema državi dobila je svoj jasno preciziran pravni položaj. Iz povijesti se konkordata vidi, da se u prvo vrijeme radilo samo o osobi katoličkog svećenika, koji je imao biti podanik srpski, odnosno podanik Porte. Kasnije ušlo je u osnove pregovora i pitanje mješovitih brakova i škole, a oko godine 1880. javlja se u cijelosti sadržaj jednog konkordata. I trebalo je preko trideset godina, da se dođe u svim točkama do sporazuma sa Sv. Stolicom i da se zaključi konkordat. Imenovanje biskupa i svećenika, kao i njihova materijalna dotacija; pitanje mješovite ženidbe i odgoj djece; vjeronauka u školi pod nadzorom katoličkog biskupa; obrazovanje katoličkog svećeničkog podmlatka i pitanje sjemeništa i bogoslovlje riješeno je povoljno za katoličku crkvu. Samo donekle se osjeća, da je konkordat zaključen između kraljevine Srbije, koja je sasvim pravoslavna i Vatikana, koji je imao u Srbiji samo 27.000 katolika. A što nam se čini najvećim popuštanjem od strane Srbije, to je njezin pristanak, da će svi rimokatolici kraljevine Srbije zavisiti u crkvenim poslovima neposredno i isključivo od Sv. Stolice. (Čl. 3.) Tim članom ukida se vrhovni nadzor države nad katoličkom crkvom, koji je u ustavu tako jasno preciziran i naglašen. (Čl. 189. i 191. ustava iz god. 1903.) U tome možemo smatrati mnogo veći ustup kraljevine Srbije katoličkoj crkvi, nego što je u čl. 12. i 14. konkordata gledom na mješovite ženidbe. Kraljevina je Srbija pak polučila veliki uspjeh u pitanju upotrebe staroslovenskog jezika u sv. misi i srpskog jezika u obredima i djelomice u sv. misi.

Srbija je nakon ratifikacije konkordata odmah pokazala, da se iskreno misli držati konkordata. Još iste je godine doznačila iz državne blagajne plaću O. Biljanu, katoličkom svećeniku u Nišu i nadbiskupu Miediji u Prizrenu i njegovim svećenicima. Ostale obaveze nije mogla odmah ispuniti zbog svjetskog rata. Ali je iz konkordata još za vrijeme svjetskog rata ona sama imala najveću korist, jer joj je konkordat pribavio simpatije i prijateljstvo Sv. Oca, koji je srpskom narodu u najtežim njegovim danima moralno i materijalno pritekao u pomoć.